

‘חסידים הראשונים...’. ביטוי זה מצאנוהו בכמה מקומות במשנה ובברייתא; – במשנה ברכות ל: ‘חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים’. ברייתא גדרים י. ‘חסידים הראשונים היו מתאווין להביא קרבן טהור. לפי שאין הקב"ה מביא תקלה על ידיהם מה היו עושין? עומדין ומתנדבין נזירות למקום’. ברייתא ב"ק ל. ‘חסידים הראשונים היו מצניעים קוצותיהם וזכוכיותיהם בתוך שדותיהם...’. ברייתא גדה לח. ‘חסידים הראשונים לא היו משמשין מטותיהן אלא ברביעי [פרשו בגמרא ‘מרביעי’] בשבת שלא יבואו נשותיהן לידי חלול שבת’. [וברמב"ם (ת"ז, ג): ‘וכן היה דרך חסידים הראשונים, שומעים חרפתם ואינן משיבין ולא עוד אלא שמוחלים למחרף וסולחים לר’].

‘אמר רבא: השתא בבל תוסיף קאי מעשה לא הוי’. רש"י ותוס' והראב"ד (ציצית א, טו) מפרשים בניחותא (וכן משמע בשיטמ"ק שמחק תיבת ‘השתא’), שכיון שעבר בבל תוסיף אין כאן ‘עשיה’ הלכך כשחתך כשר שאין זה בכלל ‘מן העשוי בפסול’. ואולם ברמב"ם (שם) נראה שמפרש בלשון תמיהה; כלומר כיון שעבר בהטלת האחרונות בבל תוסיף, ודאי זהו בכלל תעשה הלכך אין לפסלה משום ‘לא מן העשוי’. (נראה לפרש דלא דמי למטיל לבעלת שלש או לתפירה בתוך ג' שעשייתו אינה עשיית מצוה כלל, ולכן פסול משום ‘תעשה’, אבל מטיל למוטלת מכך שעובר בבל תוסיף מוכח שלא בטלה צורת המצוה, שאם בטלה לא היה עובר בבל תוסיף). ורב פפא חלק ואמר, שמה להפך, אם מכוין להוסיף הרי זה מעשה בפסול ואין לה תקנה, לא הכשיר רבי זירא הטיל למוטלת אלא כשנתכוין לבטל הראשונות, שכיון שלא נתכוין להוסיף ‘בל תוסיף ליכא מעשה איכא’ – כלומר מעשה העשוי בכשרות. לאור זאת פסק הרמב"ם שאם נתכוין לבטל הראשונה, מתיר הראשונה או חותכה וכשרה. ואם נתכוין להוסיף, אעפ"י שחתך אחת משתיהן פסולה משום עשיה בפסול (עפ"י כסף משנה שם). וכן פסק בשלחן ערוך (י). ואילו הרמ"א פסק שכשרה בכל אופן (וכן נקט המשנ"ב. ואילו בכף החיים פסק כדעת השו"ע). מראי מקומות ודינים נוספים בענין ‘הטיל למוטלת’ – ע' בקונטרס שבסוף הספר פרק רביעי טז–יז.

בדיני תעשה ולא מן העשוי בציצית – ע' בקונטרס שבסוף הספר, פרק שלישי טז.

טלית שהקטן מתכסה בו ראשו ורובו – ע' פרטי הדינים והשיטות בקונטרס שבסוף הספר, פרק שני א–ח.

דף מא

‘טלית כפולה חייבת בציצית’ – במקום הכפל. ‘ורבי שמעון פוטר’. יש אומרים שמלשון ‘פוטר’ משמע פוטר לגמרי, לא במקום הכפל ולא בקרנות הפשוטים (עפ"י דרכי משה י). ויש אומרים שלא פוטר רבי שמעון אלא בכפל [שבזה אמר תנא קמא ‘חייבת’], אבל בכנפות הפשוטים חייב (מרדכי; בית יוסף). ויש סוברים שבבגד ארוך שאינו ראוי ללבישה כמות שהוא ללא הכפלה, פטור בכנפות הפשוטות (כן דעת כמה פוסקים, מובאים במשנ"ב שם סקט"ו. ולפי"ז מיושב לשון פטור שאמר רבי שמעון). ונחלקו הראשונים להלכה האם נוקטים כרבי שמעון (רמב"ם, וכמעשה שבסמוך), או כחכמים (רי"ף רא"ש וטור).

‘איפשיטא ואתא חוטא וקם להדי רישיה. אמר ליה: לאו היינו כנף דכתב רחמנא באורייתא... חובת טלית הוא, זיל רמי לה’. לכאורה משמע מכאן שגם לרבי שמעון הפוסט, אינו פוסט אלא מתליית ציצית במקום הכפל אבל בכנפות הפשוטים חייב, שהרי אמר לו להטיל בפשוטות הגם שסבר כרבי שמעון שהכפל אינו ‘כנף’ שאמרה תורה (כן הוכיח בספר ארצות החיים, והקשה על דברי הדרכי-משה שכתב לר”ש שפוסט לגמרי).

ויש לומר כיון שראה שהטלית נפשטת לפעמים, לכך אמר לו להטיל בכנפות הפשוטים, שבאופן זה הכל מודים להטיל בפשוטים ולא בכפל.

ומובן מדוע לא אמר לו זאת אלא כשראה שהבגד נפשט ולא מקודם לכן.

[לפי זה אין ראייה ממעשה זה שנקטו האמוראים כרבי שמעון, כי כאמור הכל מודים באופן זה שמדי פעם הטלית נפשטת, לחייב בכנפות הפשוטים] (עפ”י פירוש ‘ארגמן’ למסכת ציצת ו – להגר”ק שליט”א).

בוה יש לישב דברי האחרונים ז”ל שבטלית הכפולה מקומתו, לכו”ע פטורה בכנפות הפשוטים. והרי רש”י כתב במעשה זה שהיתה הטלית כפלים מקומתו [ודוחק לומר כיון דסבר חובת טלית, הרי שאין לנו למדוד לפי קומת אדם מסוים, כי שמה ראייה להתכסות בה כמות שהיא לאדם אחר הארוך בקומתו – אך נראה שלעולם יש להתחשב לפי בעלי הבגד ולא לפי אדם אחר שאינו עומד להתכסות בה].

אך לפי הנ”ל מובן, שבאופן זה שנפשטת לפעמים יש לחייב בפשוטות אף אם אינה ראויה ללבישה אלא ע”י הכפלה, כי סוף סוף אלו כנפותיה בעצם, וראייה ללבישה ע”י קיפול [ו”ל דשאני מבגדים שד’ כנפותיהם בצד אחד שכתב הרמ”א (בסו”י י) שפטורים, דהכא אילו היה מתכסה בבגד כמות שהוא עשוי, היו שתיים מלפניו ושתיים מאחוריו ואין הקיפול גורע בוה, משא”כ בגד שתחילת עשייתו כל כנפותיו בצד אחד].

תד”ה ענשיתו – ‘ע’ ריטב”א ר”ה ט”ז: ד”ה וא”ר יצחק כל שנה – דפליג, וכן בשטמ”ק כתובות מ’.
 בשם הריטב”א (מהגר”א נבנצל שליט”א).
 ע’ גם בספר קדושת לוי, לקוטים ד”ה בהשפטו יצא.

‘אלא הכי קאמר ליה: צטדקי למיפטר נפשך מציצית’. מפרש”י משמע שלמסקנא נדחית הראייה מדברי המלאך שציצית חובת גברא, כי גם אם חובת טלית היא, יש עונש בעידן רתחא על שלא הביא עצמו לידי קיום מצוה זו. אבל התוס’ כתבו שאם חובת טלית הוא, אין להעניש על כך, כיון שאין לו בגד המחויב.

יש מי שכתב לבאר יסוד מחלוקתם; לדעת התוס’, למ”ד חובת טלית היא אין כל חובה וקיום מצוה בגברא, הלכך אין האדם חייב להביא עצמו לידי חיוב מצוה כזו שאין בה חובה לגברא, וכשם שאין אדם חייב לקנות בית כדי לקיים בו מצות מעקה. אבל רש”י סובר שבנוסף לחובת הבגד יש גם חובת גברא, הלכך נענשים עליה בעדנא דרתחא. תדע, שהרי שמואל עצמו שאומר כלי קופסא חייב בציצית, הוא בעל המימרא ‘תכלת אין בה משום כלאים’, ואם אין שום חובת גברא הלא אפשר לקיים שניהם על ידי שיניח הטלית בקופסא, ובוה מקיים מצות ציצת בלא לעבור על איסור כלאים – אלא מוכח שקיימת גם חובת גברא בציצית אף אם כלי קופסא חייב (עפ”י ‘שעורים לזכר א”מ ז”ל ח”א עמ’ רו–רט).

ונראה לכאורה שאין כאן הוכחה, כי ודאי אין חיוב ציצית אלא בבגד הראוי ללבישה, ד’אשר תכסה בה’ כתיב, הלכך אם היה אסור ללבוש משום כלאים, הרי מתבטלת המצוה מעיקרא, ועל כרחך שהתירה התורה הלבישה. (וכן נראה דעת הגרשז”א – ע’ מנחת שלמה ח”ב ד).

גם מדברי הבה”ג (המובא בתוס’ וברא”ש) שמכך שאנו מברכים ‘להתעטף’ מוכח שחובת גברא היא, משמע שנקט דלמ”ד חובת מנא אין שום חובת גברא, כי אם כן הלא מסתבר שצריך לברך על העטיפה שיש בוה קיום מצוה שבגופו. ובפשוטות יש לומר שלדעת רש”י יש עונש בשעת זעם על כך שאין לו בגד החייב, שנראה כעושה תחבולות מלהיפטר ממצות

הבגד בכך שיש לו רק בגדים הפטורים. ואעפ"י שעל האדם אין שום חלות חיוב. [גם בשטמ"ק משמע בעיקר הסברא כרש"י, שיש עונש גם למ"ד חובת טלית].

טלית שנקרעה... פרטי דינים, ע' בקונטרס שבסוף הספר פרק שלישי ה.

(ע"ב) אורך הציציות ומקום הנקב לתליית הציציות – ע' בפירוט קונטרס שבסוף הספר פרק רביעי יח ופרק שלישי יג.

דף מב

יצריך לפרודא כי צוציתא דארמאי. פירוש, צריך להפריד החוטים שלא יהו מסובכים אלו באלו, כמו שפרשו האחרונים. ונראה שאין זה מעכב בדיעבד ואינו אלא משום נוי המצוה. ובמשנה ברורה (ת,ז) צדד לומר שמעכב בדיעבד, ואין משמע כן מסתימת הגמרא והפוסקים. וכל שכן שאין פסול אם רק בשעת הקשירה בבגד היו החוטים מסובכים. ונראה שהוא הדין אם היו ענובים בעניבה בשעת הקשירה, אין לחוש. וכן רגילים לענב ארבעה חוטים בשעת עשיה לסימן שיהיו ארבעה ראשים מצד הקשר מזה וארבעה מזה (עפ"י חזון איש או"ח ג,ט. וכ"כ בערוך השלחן סי' ה, שאין ההפרדה חיוב מן הדין).

בשבת, אין להפריד חוטי הציצית אם נסתבכו ביותר, משום 'תיקון מנא' שכיון שצריך להפריד החוטים נחשב הסכך קלקול בבגד – אלא יברך עליה כמו שהיא (עפ"י הגרש"ז אויערבך, מובא בספר הליכות שלמה ג,ח).

ציצית צריכה שתהא נוטפת על הקרן... משום כך יש לקשור הציציות באופן שיהיו תלויים בצד הבגד, שאז הן 'נוטפות' על הקרן. ואם הם לכיוון מטה הרי אינן על הקרן (עפ"י פוסקים או"ח יא,טו. ע"ש במשנ"ב ובאה"ל, ובחזו"א ג,יב).

ויש להזהר מאד שלא יהיו תלויות באלכסון, שזהו מנהג קראים. ואם תלויות כך – מצוה להחזירן (משנ"ב שם).

יצריך שירחיק מלא קשר גודל. ואם הטיל סמוך לשפה בתוך מלא קשר גודל, ואחר כך האריך הבגד – דעת המשנ"ב (ע' בסי' יא סקמ"ג ובאה"ל טו ד"ה ואם) לפסול, משום 'תעשה ולא מן העשוי'. ואילו החזון-איש (או"ח ג,כב) כתב להוכיח שכשר, ממה שאמרו לעיל (מ:). חסידים הראשונים כיון שפצעו בה ג' היו מטילין לה תכלת. ופרש"י כיון שהגיעו לשלש אצבעות האחרונים מטילין לה תכלת מיד, הרי משמע שהטילו בקצה הבגד ממש, שאם הרחיקו כמלא קשר גודל, שוב אין יכולים לארוג עוד שלש אצבעות כי אז אין הציציות בכנף כלל.

לכאורה יש מקום לדחות הראיה, שיש לפרש 'כיון שהגיעו לג' אצבעות' – לתוך ג' ולא לתחילתן. והיו מטילין כאשר הגיעו לשיעור שאפשר להרחיק מלא קשר גודל, ושוב היו משלימים הבגד ומתקנים גימורו.

עוד היה נראה לדחות עפ"י מה שכתב הגרי"ח"ק שליט"א (בפרוש 'ארגמן' למסכת ציצית יד) בפירוש דברי התוס' (מ: ד"ה שמא), שחסידים הראשונים היו מטילים באצבע הרביעית, דהכא איירינן אליבא דרב הונא הסובר תוך ד' [והחזו"א ג,ב] תמה על התוס' וצדד לפרש באופן אחר. וקשה לפירושו מדוע נקט כיון שפצעו בה ג' – וע"כ לומר שלכך נקט ג', כדי להרחיק מלא קשר גודל. ולפי"ז אדרבה, מוכח מכאן שאין להטיל תוך קשר גודל אף אם אח"כ יורחק.

לדעת רבא נראה (כפרש"י והראב"ד, וכן הובא ברא"ש) שזה דוקא אם נתכוין להוסיף, שכיון שעבר בבל תוסיף להלכה אין תלייתו כלום, וכשחתך הראשונות אין לחוש משום 'מן העשוי בפסול'. ואולם רב פפא חולק וסובר שדין זה אמור גם כשמתכוין לבטל הראשונות, שלא עבר בבל תוסיף.

ונקט הראב"ד (ציצית א, טו) להלכה [כרב פפא] שכשרה בין נתכוין להוסיף בין נתכוין לבטל. והרמב"ם (שם) פסק שאין כשרה אלא כשנתכוין לבטל הראשונות והתירן או חתכן, אבל נתכוין להוסיף, אעפ"י שחתך אחת משתיהן פסולה, שהרי כשהוסיף פסל את הכל, וכשהתיר או חתך התוספת, נמצא השאר מן העשוי בפסול. כל עוד לא חתך ציצית אחת – פסולה בכל ענין (ב"י; רמ"א י, ו).

דפים מ – מא

- ע. א. מהו שיעור הבגד החייב בציצית?
 ב. בגד הקטן משיעור חיוב, האם יש איסור כלאים? והאם הותר בו כלאים בציצית?
 א. שנו בברייתא: טלית שהקטן מתכסה בה ראשו ורובו וגדול יוצא בה דרך עראי – חייבת בציצית. אין הקטן מתכסה בה ראשו ורובו, אעפ"י שהגדול יוצא בה עראי – פטורה (אשר תכסה בה).
 ב. תנן: אין עראי בכלאים. כלומר, אין דין עראי בכלאים, שאעפ"י שאין הגדול יוצא בו עראי, אסור משום כלאים (רש"י עפ"י הגמרא). ואמר רב נחמן בר יצחק: וכן לענין סדין בציצית, שכיון שאין בה שיעור חיוב, יש בו משום איסור כלאים.

דף מא

- עא. א. טלית כפולה, מה דינה בציצית?
 ב. האם טלית חובת גברא או חובת טלית?
 ג. מי שבגדיו שהוא לבוש בהם פטורים מן הציצית, האם נענש על כך?
 ד. האם מטילים ציצית בתכריכים?
 ה. טלית שנקרעה בכנפותיה, האם רשאי לתפרה?
 ו. האם מתירים ציצית מבגד לבגד אחר?
 ז. האם עושים ציציות צבועות בשאר צבעים מלבד לבן ותכלת? האם רשאי לצבוע בקלא אילן את חוטי ה'לבן' בטלית שכולה תכלת כדי שיהיו כצבע הבגד?
 ח. האם מותר למסור טלית מצויצת לכוזב נכרי?
 א. טלית כפולה (שהיתה ארוכה כשתים וכפלה. רש"י) חייבת בציצית. ורבי שמעון פוטר (שאם תפשט הרי הציציות באמצע). ושנים שאם כפלה ותפרה, אפילו רק על ידי סיכות (לשון אחרת ברש"י: בתפירות רחבות) – חייבת.
 ממעשה דרבה בר רב הונא מבואר שהאמוראים נקטו כרבי שמעון.
 א. הרמב"ם פסק כרבי שמעון שפטורה בכנפות הכפולים. ואילו הרא"ש (עפ"י הרי"ף) והטור פסקו כחכמים.
 וכתב הבית-יוסף שלהרמב"ם צריך להטיל ציצית בכנפות הפשוטים. וכן דעת המרדכי. ואין

כן דעת הרמ"א בדרכי משה. ומסיקים הט"ז והפרי"מגדים שיטיל בכנפות הפשוטים ללא ברכה. ואם היה הבגד ארוך מאד, פי שנים בקומתו, הואיל ואין ראוי ללבשו כמות שהוא פשוט, כתבו כמה פוסקים שפטור לגמרי להרמב"ם (מובא במשנ"ב י סקט"ו). ומסיקים האחרונים שלצאת מן הספק אין לעשות טלית כפולה אא"כ יתפרנה ואז יטיל בה בכפל ויברך עליה (מג"א, מובא במשנ"ב סק"ט. ולכאורה אם היא כפולה מקומתו, יכול אף לכתחילה להטיל בה ציצית בכפל ולא יברך. וכן מדויק מלשון המג"א). ואם עשה ולא תפר, מסיקים כמה אחרונים שיטיל בכנפות הפשוטים ויוכל לברך (ע"ש במשנ"ב ובשעה"צ. ואולם בשו"ת מהרש"ג (ח"ב קלט) כתב כפסק הרמ"א שאין לברך עליה).

ב. בשלחן ערוך (י,ו) משמע שאפילו לא תפר אלא מרוח אחת בלבד, מטיל ציצית על הכפל. ואילו האגור כתב שצריך לתפור משלש רוחות, אלא שאין צריך תפירה מעולה, הלוך ושוב, אלא די בתפירה לצד אחד (עפ"י באור הלכה שם. ובערוה"ש דחה דעה זו).

ב. רבה בר רב הונא סבר שציצית חובת טלית היא, גם כשאין האדם לבוש בה. וכן אמר רב טובי בר קיסנא אמר שמואל: כלי קופסא חייבים בציצית (ובכלל אשר תכסה בה היא). וכן חסידים הראשונים היו מטילים ציצית בבגדם עוד בטרם נגמרה עשייתו, אלא שאין להוכיח מהם הלכה, כי שמא היו מחמירים על עצמם. ובתחילה אמרו שממעשה דמלאכא ורב קטינא מוכח שחובת גברא היא. לפרש"י משמע שבמסקנא נדחית הוכחה זו. ולפירוש התוס' (וכ"ה בשטמ"ק) ההוכחה נשאת. ולהלן (מב) תלו שאלה זו במחלוקת אמוראים האם מברכים על עשיית הציצית אם לאו. כתבו התוס' ורא"ש (מ. עפ"י בה"ג) שמכך שאנו מברכים 'להתעטף' משמע שנוקטים ציצית חובת גברא. ואולם מרש"י (שם) מבואר שב"ש נוקטים חובת טלית. ולא מצינו שנחלקו עליהם ב"ה בדבר זה.

ג. מדברי המלאך לרב קטינא שמענו שההולך בבגדים הפטורים מן הציצית [כגון שלובש סדין בקיץ וסרביל שאין לו כנפות בחורף], נענש מן השמים בעידנא דרתחא, כאילו מבקש תחבולות להיפטר מן המצוה. כתבו התוס' (בעריכין ב): דוקא בימיהם שכל הטליתות היו של ארבע כנפות, אבל בזמן הזה שרוב הטליתות פטורים, אין עונש למי שאינו קונה ארבע כנפות. ואולם צריך להשתדל לקיים כל המצוות (הרא"ש, מובא בשטמ"ק שם). ויש אומרים שגם בזמן הזה נענשים על כך בעידנא דרתחא (ע' ציץ אליעזר ח"ה ד שכן היא משמעות הפוסקים). ובשו"ת אגרות משה (ח"ד ד) כתב שאף על פי שמדינא אין חיוב ללבוש בגד מצויץ, אך מאחר שכבר נהגו כן, לא גרע זה משאר מנהגים שאסור לסור מהם.

ד. אפילו למאן דאמר כלי קופסא חייבים בציצית, אין צריך להטיל ציצית בתכריכים שאינם מיועדים לכיסוי האדם בחייו (אשר תכסה בה). ואולם באותה השעה (שעוטפים את הנפטר) תולים בה ציצית משום 'לועג לרש חרף עושהו'.

במקום אחר מצינו דעת תנאים אחרת. ונחלקו הפוסקים להלכה האם קוברים את המת בטלית שיש בה ציצית אם לאו. וכתבו פוסקים (יו"ד שנא, ב ובש"ך) שנוהגים לקשור הציציות זה עם זה או לכסותם תוך הכנפות. ויש נוהגים לפסול הציציות או להסיר ציצית מכנף אחת. ומנהג ירושלים שלא לקוברו בציצית כלל (ע' בספר הליכות שלמה ח"א, מילואים עמ' שז).

ה. טלית שנקרעה חוץ לשלש (אצבעות) – יתפור. תוך שלש – רבי מאיר אומר לא יתפור (רש"י: שמא ישתמש בחוט התפירה לציצית, שהרי זה מקום כנף). וחכמים אומרים: יתפור.

להלכה נקטו הפוסקים כרבי מאיר.

לפרש"י אפילו נקרע כלשהו אסור לתפור. ומאידך בטלית של צמר יכול לתפור, כי אין הדרך עתה לתפור בחוט צמר והרי הכל יודעים שחוט ממין אחר אינו פוטר בגד צמר, הלכך אין חשש שישתמש בחוט התפירה לציצית.

לפרוש רב עמרם טעם האיסור הוא שפחות מג' הואיל ואין בו תורת בגד כמאן דליתיה דמי, הלכך אין מועיל לחזור ולתפור [עכ"פ כשלא חזר והטיל ציצית לאחר שתפר]. ולפי"ז אם לא נקרע הכנף לגמרי ועדיין הוא מחובר לבגד מותר לתפור. וירא שמים יצא את כולם במקום האפשר (שו"ע טו, ד). ויש מחמירים אפילו אם נקרע הבגד ומחובר בקצה, כל שנקרע קרוב לקצה ג' אצבעות, אין מועילה תפירת הכנף עם הציצית (ט"ז שם, מובא בבאה"ל).

ו. רב אמר אין מתירים מבגד לבגד (משום בזיון). ושמואל אמר: מתירים. וכן נהג רבה כדעתו.

מבואר בגמרא שאם בלה הבגד מותר להתיר ציציותיו ממנו לכל הדעות.

א. למאן דאמר ציצית חובת טלית, אין להתיר מבגד לבגד אלא כשיש לו ציצית אחת, על כן טוב שיתנגנה בבגד שהוא חפץ ללבשו (עפ"י תוס'). אבל אם יש יכול להשיג ציצית נוספת, אסור לו להתיר (עפ"י פמ"ג טו במ"ז סק"ב).

ב. להלכה מותר להתיר מבגד לבגד (טו, א). והפרי-מגדים כתב שנכון להחמיר בדבר אם אפשר להשיג ציציות אחרות.

ג. התרת ציצית שלא על מנת ליתן בבגד אחר – אסורה (שו"ע שם) אלא אם רוצה ליתן בגדו לנכרי או לעשותו בגד ללא ד' כנפות (אחרונים). ואין להתיר מבגד של גדול ליתנן בבגד של קטן שאינו חייב אלא מדרבנן (פמ"ג).

ז. לפרש"י, אין פוטרם ציציות בתורת 'לבן' אלא אם הן מאותו צבע של הבגד.

התוס' צדדו [בדעת רש"י] שאין זה אלא מדרבנן, משום נוי מצוה, אבל מהתורה אין הצבע גורם כלל, כמו שאמרו בתחילת הפרק.

טלית שכולה תכלת, מלבד חוטי התכלת נותן בה חוטים מצבע אחר, אבל לא חוטים הצבועים בקלא אילן.

א. לפירוש אחד ברש"י, החשש הוא שמא יטעו בקלא אילן ויסברו שהוא תכלת ויתנוהו בבגד אחר בתורת תכלת. ולפירוש זה מבואר בגמרא שאם מלבד חוטי קלא-אילן יש די חוטים להכשר הציצית, אף בדיעבד פסולה, מפני החשש שמא יוציאם לבגד אחר.

לפירוש אחר ברש"י [ו'עיקר'], הטעם שקלא אילן אינו פוטר טלית שכולה תכלת, מפני שהקפידה תורה על שני מינים, והרי כאן אין אלא צבע אחד [ושמא מדרבנן הוא, כנ"ל]. ורק אם יש חוטים מצבע אחר כדי הכשר, אין תוספת הקלא-אילן פוסל. ולכתחילה לא יעשה קלא אילן בכל אופן, שמא יטעו בו שהוא תכלת.

לפרוש התוס' אין הצבע גורם (כמו שאמרו בגמרא בתחילת הפרק), ורק קלא אילן אסרו שמא יחליפנו בתכלת.

ב. מנהג האשכנזים לעשות ציציות לבנות אף לבגדים צבועניים. וראוי למדקדק שגם טליתו הא לבנה, והולכים אחר עיקר הבגד (ערמ"א ט, ה ומשנ"ב; בן איש חי שנה א נח יא).

ח. רב יהודה מסר בגדו לכובס נכרי (ולא חשש שמא יתנתק התכלת ויחליפנו הלה בקלא אילן). רב חנינא היה מקפל הציצית כפקעת כדי שלא תתנתק. רבינא היה תופר בטלית כמין שפה ומחביא בתוכה את החוטים.

א. השולח תכלת ביד נכרי, הואיל ודמיה יקרים חוששים שמא יחליף במזויף הלכך צריך חותם בתוך חותם (עפ"י ע"ו לט ובפרש"י. וכן הביא הרמב"ם (ב,ו) במפקיד אצל נכרי).

אפשר שלכך השמיט הרמב"ם מסירה לכובס, משום שפסק לחוש להחלפת התכלת. או שמא שונה כובס אומן דלא מרע נפשיה, וכדין תגר נכרי (דלהלן מג.) שאין חוששים שמא זיף. ושמא כיון שהביא הרמב"ם דין תגר, לכך השמיט כובס דהיא היא.

ב. כתב הכל-בו (הובא ברמ"א או"ח כא,ב): נהגו שלא ליתן טלית מצויץ לעכו"ם לכבס, כדי שלא יהיו מצוות בוטיות עליו [אלא מתיר הציציות תחילה ואז מוסר לרן]. ובבית יוסף כתב שלא נהגו להקפיד על כך (ושמא גם הכלבו לא כתב אלא בטליתות של מצוה, ע"ש).

דפים מא – מב

עב. א. כמה חוטים יש בציצית? מהו שיעור החוט?

ב. היכן תולים את הציציות בבגד?

א. כמה חוטים הוא נותן; בית שמאי אומרים: ארבעה. וכן אמר רב הונא. ובית הלל אומרים: שלשה. וכן אמר רב יהודה. והסיק רב פפא להלכה ארבעה חוטים. ויש דעה הסוברת ארבעה מלבן וארבעה מתכלת, כדלהלן.

אורך החוט התלוי; בית שמאי אומרים ארבע אצבעות ובית הלל אומרים שלשה. אצבע שאמרו – האגודל, רביעית הטפת. אף בזה נחלקו אמוראים ופסק רב פפא ארבע אצבעות.

לפרש"י האורך האמור היינו הענף לבד מהגדיל. [ושיעור הגדיל חצי מהפתיל. תוס' עפ"י גמרא לעיל]. והרמב"ם מפרש שהאורך כולל הגדיל עם הענף. ורבנו תם פרש בגדיל. ולדבריו יוצא להלכה שאורך החוטים בין הכל י"ב גודלים. וכן נוהגים (או"ח יא,ד).

אין שיעור לחוט למעלה.

ב. לדברי רב הונא נותן את החוטים בתוך ד' (אצבעות) לקצה. ולדברי רב יהודה: בתוך ג'. וכן הסיק רב פפא להלכה.

להלכה נוקטים ששלשה אצבעות אלו הן שלשה רחבי אגודל. ויש אומרים שהן אמה קמיצה וזרת. וכדי לצאת מידי כל חשש, טוב לחוש לדעה זו (עפ"י יא, ט במשנ"ב ובאה"ל).

הטיל על הקרן ממש או על הגדיל שבשפת הבגד – כשרה. רבי אליעזר בן יעקב פוסל. וכן אמר רב גידל אמר רב: ציצית צריכה שתהא נוטפת על הקרן (על כנפי בגדיהם. ולא תחת הכנף) – כרבי אליעזר בן יעקב. אמר רבי יעקב אמר רבי יוחנן: צריך שירחיק כמלא קשר גודל (= המרחק שבין פרק האגודל העליון עד קצה הצפורן)

א. אם קירב משיעור זה, פסולה. ומשמע שהוא מדאורייתא (יא, ט ומשנ"ב ובאה"ל).

ב. שיעור זה, יש שכתבו שהוא כשתי אצבעות או מעט יותר (עש"ך יו"ד מו סקי"ג בשם ראב"ן; ר"י בן

חביב, מובא בכ"י או"ח יא). ויש אומרים שהוא פחות משתי אצבעות (עפ"י שו"ת המבי"ט קמג).

וכן כתב החזו"א (ג, כב) שהוא שוה בערך לרוחב קמיצה וורת, ותמה על הריב"ח [ושמא ריב"ח נקט כדעת הסוברים ש'שלוש אצבעות' שאמרו היינו אמה קמיצה וורת, ועל אלו כתב שהוא מעט יותר משתי אצבעות] ג. העושים שני נקבים, ימדדו שיעור ג' אצבעות ומלא קשר גדול מהקשר העליון, ומעכב אף בדיעבד. והתחתון יכול להיות למטה מקשר גדול (חזו"א ג, יב. ובלקוטי מהרי"ח הבין מהפמ"ג שהנקב החיצוני יהא רחוק ממלא קשר גדול מהשפה, והפנימי יהא בתוך ג' אצבעות).
אמר רבינא: דוקא בשעת עשיה יש להקפיד על כך, אבל אם תלה כדין ואחר כך נתמעט השיעור (שהנקב נתרחה או שנפרם מהבגד. שתי לשונות ברש"י) – כשר.
היה הנקב שלא במקומו הראוי בעת תליית הציציות, אין מועיל להעבירו עתה למקומו ע"י המשכתו או הרחבת הבגד, משום 'תעשה ולא מן העשוי' (אחרונים, מובאים במשנ"ב יא סקמ"ג וכה"ח אות כח).

דף מב

- עג. א. כמה חוטים מוכפלים יש בציצית, וכיצד צורת חיבורם לבגד?
 ב. האם מברכים בשעת עשיית הציצית, הסוכה והתפלין?
 ג. האם נכרי כשר לעשות ציצית בבגד? ומה הדין בשאר מצוות?
 ד. חוטים התלויים בבגד, ופקעיות חוטי אריגה – האם כשרים לציצית?
- א. כאמור לעיל נחלקו תנאים במנין החוטים, שלשה או ארבעה. והסיק רב פפא ארבעה.
 רב אחא בר יעקב היה מטיל ארבעה חוטים וכופלים ומכניסים בבגד על ידי עשיית אָכְך (= לולאה. 'גדילים' במקום 'פתיל'). רב ירמיה מדפתי היה מטיל שמונה 'גדילים' בלבן ו'גדילים' בתכלת. (תוס') וכופלים ללא עינוב, הרי ששה עשר קצות חוט תלויות. מר בריה דרבינא היה עושה כמנהג שלנו (מכניס ארבעה חוטים וכופלים לשמונה).
- א. התוס' (לה. ח) צדדו לומר שאין כאן מחלוקת בדין ולדברי הכל זה וזה כשר, ששניהם בכלל משמעות פירוש 'גדילים'; משמע בין הכל ומשמע מכל מין ומין, אלא שזה עשה כפי השיעור הפחות וזה עשה כשיעור הגדול.
 ב. נראה שהעושה אבק, לא היה מעביר דרכו את כל החוטים אלא היה משאיר בחוץ לפחות אחד מתוך השמונה, ואותו היה קושר עם השאר, באופן שאי אפשר להסיר הציצית מן הטלית דרך האבק אחר עשייתה (תוס').
- ב. רב אדא בר אבהו, כאשר הטיל חוטי הציצית היה מברך 'לעשות ציצית'. ורב נחמן בשם רב חלק על כך. והסיקו [שלא כסברת רב יוסף בדעת רב חסדא] שנידון זה תלוי בשאלה אם ציצית חובת טלית היא והרי עשייתה גמר מצוה ומברכים עליה, כגון מילה. או חובת גברא היא ואין עשייתה גמר מצוה. (מרש"י מבואר שרב חסדא סבר לברך. ואילו ברבנו גרשום משמע להפך. וצ"ב).
 מבואר בסוגיא לדייק מדברי הברייתא ומדברי רבי יוחנן שאין מברכים לעשות סוכה או תפלין. ופרשו לפי שאין עשייתן גמר מצוה.
 בירושלמי (ברכות ט, ג) מצריך לברך על עשייתן. וחולק על הש"ס שלנו (תוס'). ולהלכה, כל מצוה שאין עשייתה גמר מצוה אין מברכים עליה, וכל שעשייתה גמר מצוה, כגון עשיית מעקה – מברכים עליה (עפ"י רמב"ם ברכות יא, ח. ומטעם זה כתבו ראשונים שאין מברכים ברכת המצוה